

FAKTA.

1A/2019

express

MITÄ KIELIÄ PERUSOPETUKSESSA OPIKELLAAN?

Tilastotietoa oppilaiden kielten opiskelusta ja kielivalinnoista

TAUSTAA

Noin 80 % suomalaisten peruskoulujen oppilaista opiskelee toisen kotimaisen kielen lisäksi vain yhtä vierasta kieltä, joka on useimmiten englanti. Englannin suosiota selittää sen asema globaalin kommunikaation välineenä ja monet ajattelevat, ettei muiden kielten taitoa tarvita. Englantia opiskellaan kattavasti ja sitä myös opitaan varsin hyvin, mutta vapaaehtoisten kielten opiskelu on viimeisten parinkymmenen vuoden kuluessa vähentynyt.

Suomalaisten kielitaidon kaventumisesta on tullut ilmiö, josta on syytä kantaa huolta. Tämä kehityssuunta on jo pitkään ollut haaste myös kieltenopetuksen ammattilaisille. Miten saada oppilaat ja heidän huoltajansa ymmärtämään monipuolisen kielitaidon arvo? Miten motivoida oppilaita opiskelemaan enemmän kieliä? Miten innostaa heitä aloittamaan kieltenopiskelu jollain muulla kielellä kuin englannilla?

Toisaalta kyse on tarjolla olevan kielivalikoiman laajuudesta ja oppilaiden mahdollisuudesta opiskella kieliä. Kunnan koko, asukasmäärä, väestötiheys, väestörakenne sekä taloudellinen yleistilanne luovat omat ehtonsa sille, missä määrin opetuksen järjestäjät voivat tarjota kieliä opiskeltavaksi. Myös arvovallinnoilla ja kielten opettajien saatavuudella on oma merkityksensä. Tarjolla olevan kielipaletin laajuus vaikuttaa suoraan perusopetuksen tasa-arvoisuuteen, mikä on hyvä huomioida

niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti. Tilastot osoittavat, että alueelliset erot vapaaehtoisten kielten opiskelussa ovat lisääntyneet.

Perusopetuksen kielitarjontaa on pyritty monipuolistamaan erilaisilla kielihankkeilla, joita ovat olleet esimerkiksi KIMMOKE ja Kielitivoli. Hankkeet näkyvät nousevina trendeinä kielivalintatilastoissa, mutta pidemmällä aikavälillä niiden vaikutus on ollut vain muutaman prosenttiyksikön luokkaa. Vuonna 2017 käynnistyneellä hallituksen Uusi peruskoulu -ohjelman Kielten kärkihankkeella tavoitellaan pidempiaikaisia vaikutuksia. Keinoina ovat kielten opetuksen varhentaminen, kehittäminen ja lisääminen sekä koko kasvattajayhteisön – koulu, huoltajat ja kolmas sektori – sitouttaminen varhennetun kielten oppimisen tukemiseen.

Tässä Fakta Express -julkaisussa luodaan tilastojen pohjalta kokonaiskuvaa kielten opiskelusta perusopetuksessa. Mitä kieliä ja millaisia oppimääriä peruskouluissa opiskellaan? Miten kielivalinnat ovat vuosien saatossa muuttuneet?

Tilastot ovat opetushallinnon tilastopalvelu Vipusesta ja koskevat sekä suomen- että ruotsinkielisten koulujen oppilaita, jollei toisin mainita. Taustamateriaalina on hyödynnetty Opetushallituksen, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen sekä Euroopan komission kieltenopetukseen liittyviä selvityksiä.

OPELUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

KIELTEN OPETUS ALKAA JATKOSSA JO 1. LUOKALLA

Tällä hetkellä kielten opetus alkaa kaikille yhteisellä A1-kielillä viimeistään perusopetuksen 3. luokalla. Kaikille oppilaille yhteinen B1-kieli alkaa viimeistään 6. luokalla. Alakoulun puolella voi aloittaa vielä vapaaehtoisen A2-kielen opinnot. B1-oppimäärä on suomenkielissä kouluissa useimmiten toinen kotimainen kieli ruotsi, jollei oppilas ole aloittanut sitä jo A1- tai A2-kielenään. Ruotsinkielisissä kouluissa toinen kotimainen kieli suomi aloitetaan useimmiten A1-kielenä ja englanti A2-kielenä.

Vuosiluokilla 7–9 jatketaan alakoulussa aloitettuja kieliä ja lisäksi oppilas voi valita uuden vapaaehtoisen B2-kielen, joka alkaa yleensä 8. luokalla. Opetuksen järjestäjä saa paikallisesti päättää, minkä kielten opetusta oppilaille tarjotaan.

Valtioneuvosto päätti 20.9.2018 muuttaa perusopetus- ja tuntijakoasetusta

siten, että luokkien 1 ja 2 tuntimäärää lisätään kahdella vuosiviikkotunnilla. Tunnit käytetään A1-kielen opetukseen, joka alkaa viimeistään 1. luokan keväällä ja jota tuolloin tarjotaan vähintään ½ vuosiviikkotuntia. Muuten opetuksen järjestäjä voi päättää, mihin lisätunnit sijoitetaan.

Lainsäädäntöön tehdyt muutokset edellyttävät perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteiden (2014) täsmentämistä, mikä tehdään 1.5.2019 mennessä. Opetuksen järjestäjät voivat tämän jälkeen aloittaa paikallisten opetussuunnitelmien valmistelun. Ne otetaan käyttöön 1.1.2020.

Alakoulun 1. ja 2. luokalla aloitettu kielten opetus on lisääntynyt merkittävästi uuteen perusopetuksen opetus-suunnitelmaan siirryttyä syksyllä 2016. Tällöin yksi yläkoulun A1-kielen tunti siirrettiin alakoulun puolelle ja moni opetuksen järjestäjä varhensi A1-kielen aloitusajankohtaa siirtämällä tunnin 2. luokalle. Muutosta kuvaa hyvin se, että kun vuonna 2015 kaikista 2. luokan oppilaista 12 % opiskeli A1-kieltä, vuonna 2017 näin teki jo 38 %.

KIELTEN OPPIMÄÄRÄT

A1-kieli

alkaa nyt viimeistään 3. luokalla ja 2020 lähtien viimeistään 1. luokan keväällä, kaikille yhteinen

A2-kieli

alkaa yleensä 4. tai 5. luokalla, vapaaehtoinen

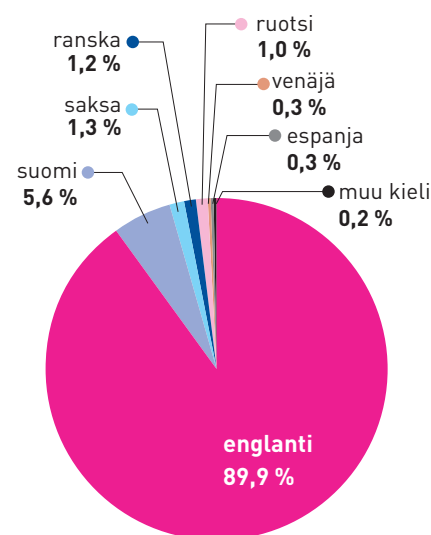
B1-kieli

alkaa viimeistään 6. luokalla, kaikille yhteinen

B2-kieli

alkaa luokilla 7–9, vapaaehtoinen

A1-KIELIVALINNAT VUONNA 2017 (3.vlk)

Kieltenopetuksen varhentamista koskeva lainmuutos edellyttää opetussuunnitelman perusteiden ja myös paikallisten opetussuunnitelmien täsmentämistä.

A1-KIELISTÄ YLEISIN ON ENGLANTI, B1-KIELISTÄ RUOTSI

Valtaosa eli yli 90 % kaikista perusopetuksen oppilaista opiskelee A1-kielenä englantia. Ruotsinkielisissä kouluissa yleisin A1-kieli on kuitenkin suomi.

Vuosina 2011–2017 A1-ranskaa ja -saksa opiskelevien osuus kaikista 3. luokan oppilaista on ollut tasaista yhden prosentin luokkaa eli noin 750 oppilasta per kieli. Innokkaimmin näitä kieliä opiskellaan Uudellamaalla, missä noin 80 % ranskaa ja 50 % saksa opiskelevista asuu. Seuraavaksi aktiivisin maakunta

ranskan ja saksan opinnoissa on Pirkanmaa.

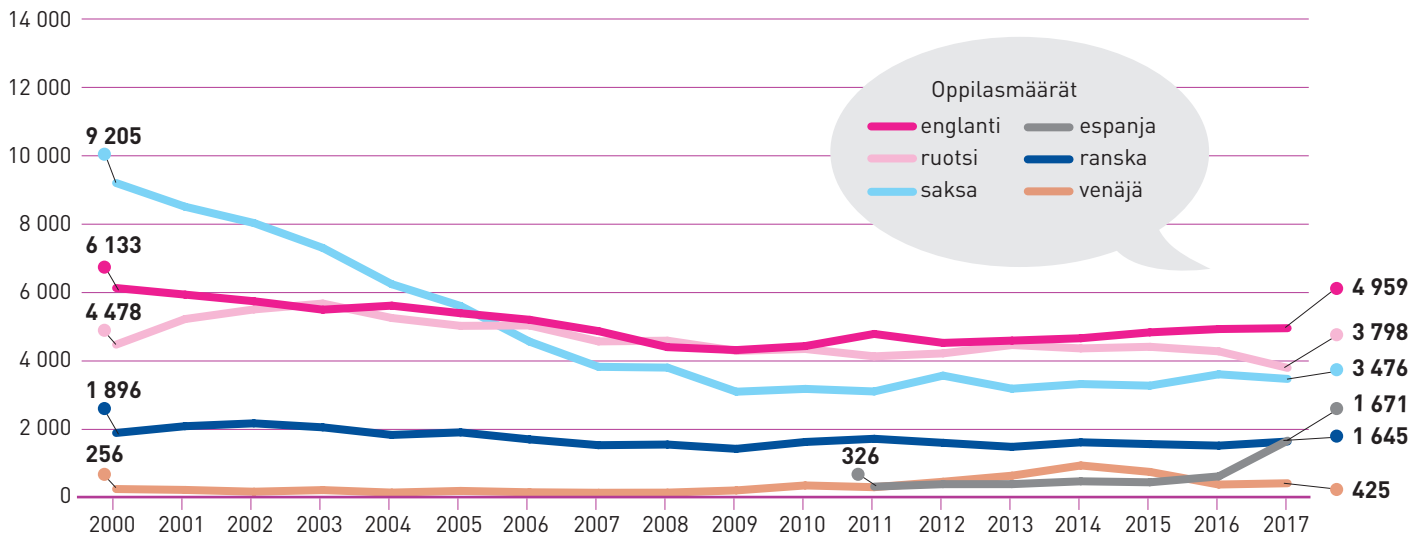
Venäjää ja espanjaa A1-kielenä opiskelevien määrä on samalla aikavälillä hieman noussut. Venäjää opiskelevien 3.-luokkalaisten määrä on kaksinkertaistunut ja espanjaa opiskelevien yli nelinkertaistunut. Oppilasmäärät ovat kuitenkin edelleen hyvin pieniä. Näidenkin kielten opiskelijoita on erityisesti

Uudellamaalla, mutta venäjää opiskellaan paljon myös Etelä-Karjalassa ja espanjaa Pirkanmaalla.

Kuten edellä jo todettiin, B1-kieltä opiskellaan yleisimmin suomenkielissä kouluissa, jolloin se on useimmilla oppilailla toinen kotimainen kieli ruotsi. Alle prosentti suomenkielisten koulujen oppilaista opiskelee B1-kielenä jotakin muuta kieltä, kuten englantia tai saksa.

A1-kielenä ranskaa tai saksa opiskelevien osuus on ollut yhden prosentin luokkaa. Venäjää ja espanjaa opiskelevien määrä kasvaa, mutta on edelleen hyvin pieni.

PERUSOPETUKSEN 5. LUOKAN OPPILAIEN A2-KIELIVALINNAT 2000–2017

VAPAAEHTOISIA A2-KIELIÄ OPISKELEVIEN MÄÄRÄ ON VÄHENTYNYT NOIN KOLMANNEKSELLA 20 VUODESSA

Kiinnostus kielten opiskeluun oli huipussaan 1990-luvun puolivälissä, jolloin vapaaehtoisia kieliä opiskeltiin eniten. Vuonna 1997 A2-kieltä opiskeli 41 % 5.-luokkalaisista. Sitten opiskelijoiden määrät alkoivat laskea ja olivat alimmillaan vuonna 2009, jolloin A2-kieltä opiskeli vain 24 % ikäryhmästä. Lasku koski erityisesti suomenkielisiä kouluja. Vuodesta 2010 vapaaehtoisia kieliä on

valittu hieman enemmän ja vuonna 2017 niitä opiskeli 5.-luokkalaisista 27%.

Hienoisesta elpymisestä huolimatta alueelliset erot vapaaehtoisten kielten valinnoissa ovat lisääntyneet 2000-luvun alusta. Esimerkiksi Kainuun koulujen 5.-luokkalaisista A2-kieltä opiskeli vuonna 2017 vain vajaat 4 %. Myös Satakunnassa, Päijät-Hämeessä, Etelä-Savossa, Pohjois-Savossa, Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla A2-kielen valinneiden osuus oli alle 10 %. Vain noin puolessa Suomen kunnista opiskellaan A2-kieliä ja osassa niiden tarjonta on lopetettu kokonaan. Monissa kunnissa vapaaehtoisten kielten opetusryhmien muodostumista rajoittaa ryhmille määrätty minimioppilasmäärä, joka ei kaikkina vuosina täyty.

Eniten A2-kieleksi valitaan englantia, jota vuonna 2017 opiskeli 5.-luokkalaisista 8 %. Englannin lukijoista 65 % opis-

Vain noin puolessa Suomen kunnista opiskellaan A2-kieliä ja osassa niiden tarjonta on lopetettu kokonaan.

kelee ruotsinkielisissä kouluissa, joissa A1-kielenä on useimmiten suomi.

A2-ruotsia ja -saksaa opiskeli 6 % ikäryhmästä, ranskaa 3 %. Eniten suosiotaan on vuosien saatossa menettänyt saksa, jota vuosituhannen alussa opiskeli 14 % oppilaista 5. luokilla. Sen sijaan espanjan suosio A2-kielenä on lisääntynyt selvästi viimeisen 10 vuoden aikana.

YKSITYISISSÄ JA VALTION OMISTAMISSA PERUSOPETUKSEN OPPILAITOKSISSA OPISKELLAAN ENEMMÄN KIELIÄ

Vuonna 2017 Suomessa oli 85 yksityistä tai valtion omistamaa koulua sekä 2 269 kunnan tai kuntayhtymän koulua. Yksityisistä kouluista 40 % sijaitsee Uudellamaalla.

Ero on suuri, kun verrataan yksityisten ja valtion oppilaitosten oppilaiden opiskelevien kielten määrää muissa oppilaitoksissa opiskelevien tilanteeseen: vuonna 2017 yksityisissä tai valtion kouluissa opiskelevista 41 % opiskeli useampaa kuin kahta kieltä, kun kuntien ja kuntayhtymien kouluissa yhtä monipuolista kielivalikoimaa ei ole edes viidesosalla oppilaista.

Sosioekonominen tausta voi osaltaan vaikuttaa kielivalintoihin. On tutkimuksellista näyttöä siitä, että korkean sosioekonomisen statuksen asuinalueella asuva oppilas opiskelee A-kielenä keskimääräistä useammin muuta kuin englantia.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta myös oppilaan tuen tarve tai oppilaan oma äidinkieli eivät saisi olla tekijöitä, joiden perusteella todellista mahdollisuutta kielivalintoihin rajoitetaan.

B2-KIELISSÄ ESPANJA ON NOUSUSSA, RANSKA JA VENÄJÄ LASKUSSA

Suosituimmillaan vapaaehtoisten B2-kielten opiskelu oli vuonna 1996, jolloin niitä opiskeli 43 % oppilaista 8.–9. luokilla. B2-kieliä opiskelevien osuus on parissa vuosikymmenessä laskenut alle puoleen tästä määrästä, sillä vuonna 2017 heitä oli noin 17 % ikäryhmästä.

Suosituimmat kielet B2-oppimääräksi ovat saksa ja ranska, vaikka espanja onkin kirinyt viimeisen 10 vuoden aikana miltei ranskan rinnalle. Vuonna 2017 saksaa opiskeli 5 %, ranskaa 2,5 % ja espanjaa 2 % kaikista yläkoululaisista. Saksan valinneiden määrä on pudonnut vuosituhanen alusta 2,1 prosenttiyksikköä ja ranskan 1,7 prosenttiyksikköä. Viimeisten vuosien aikana saksan suosio on kuitenkin jälleen hieman kasvanut. B2-venäjä kasvatti suosiotaan aina vuoteen 2014 saakka, jolloin sitä opiskeli runsas 2 % yläkoululaisista. Vuonna 2017 määrät olivat laskeneet puoleen tästä määrästä.

Eniten B2-saksaa ja -ranskaa opiskellaan Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Myös espanjan suosio on ollut kasvussa. Sitä opiskelevat erityisesti pirkanmaalaiset, varsinaissuomalaiset sekä uusmaalaiset tytöt, joita näiden alueiden espanjanopiskelijoista on noin kaksi kolmasosaa.

MONIKIELISYYS RESURSSINA KAIKESSA OPPIMISESSÄ

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) todetaan, että koulun kielenopetuksen lähtökohtana on kielen käyttö eri tilanteissa. Toiminnallinen ja tutkiva ote kielenoppimiseen vahvistaa oppilaiden kielitietoisuutta ja edistää eri kielten rinnakkaista käyttöä. Kielitietoisuus on koko koulun asia ja koulussa oppilaat tutustuvat niin koulun kieleen, eri tiedonalojen kieliin kuin myös omassa arjessaan näkyviin kieliin. Kielitietoisuus on ymmärrystä kielen keskeisestä merkityksestä oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan sosiaalistumisessa.

Kielitietoisuus ja kielikasvatus ovat tärkeä osa opetusta, sillä koulut ovat kulttuurisesti ja kielellisesti yhä moninaisempia. Kielikasvatuksen avulla oppilaita autetaan näkemään luontevana se, että eri kieliä käytetään koulun arjessa rinnakkain. Kielitietoisessa yhteisössä keskustellaan kieliin ja kieliyhteisöihin kohdistuvista asenteista sekä arvostetaan kieliä ja niiden monipuolista osaamista.

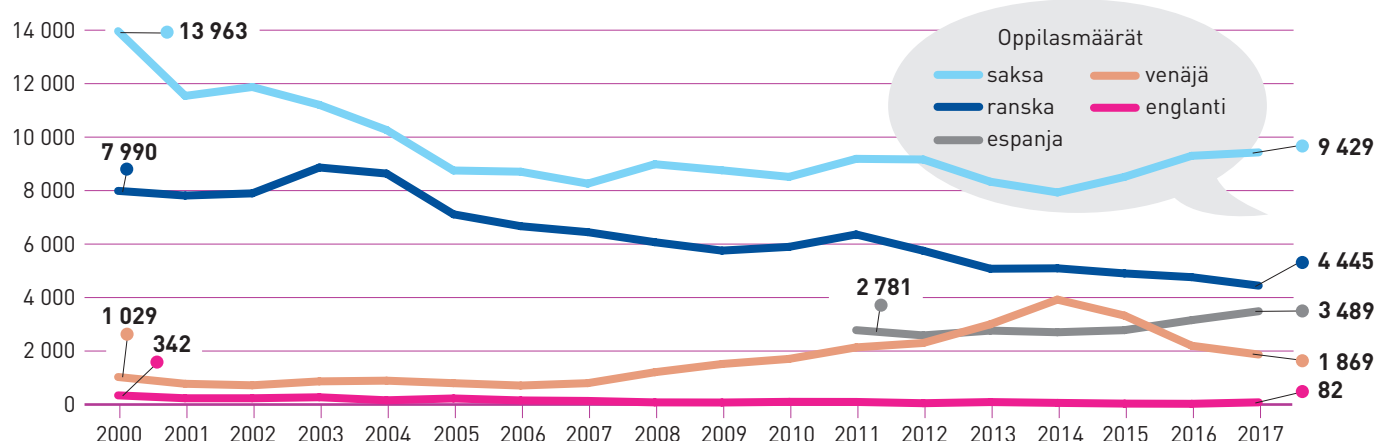
Lapset ovat monikielisinä jo kouluun tullessaan: heidän kielitaitonsa koostuu äidinkielen ja muiden kielten sekä niiden murteiden eritasoisista taidoista. Koulussa oppilaita ohjataan tiedostamaan kielellisten ja kulttuuristen identiteettien monikerroksisuutta. Opetus tukee oppilaiden monikielisyyttä hyödyntämällä kaikkia kieliä, myös niitä joita oppilaat käyttävät vapaa-ajallaan. Opetus vahvistaa oppilaiden luottamusta siihen, että he oppivat kieliä, ja kannustaa käyttämään vähäistäkin kielitaitoa rohkeasti.

Myös perinteistä latinaa opiskellaan edelleen B2-kielenä, vaikka sen opiskelu onkin lievässä laskussa. Vuonna 2017 latinaa opiskeli yhteensä vain 400 oppilasta pääasiassa suomenkielisissä kouluissa.

Vapaaehtoisia kieliä opiskeli yli neljäsosa yläkoulun oppilaista Uudellamaalla, Pirkanmaalla ja Etelä-Karjalassa. Muissa maakunnissa osuudet jäivät alle viidennekseen.

Suosituimmat B2-kielet ovat saksa ja ranska, joita opiskeli yhteensä 8 % yläkoululaisista.

PERUSOPETUKSEN 7–9 LUOKKIEN OPPILAIEN B2-KIELIVALINNAT

TYTÖT OPISKELEVAT KIELIÄ ENEMMÄN JA MONIPUOLISEMMIN KUIN POJAT

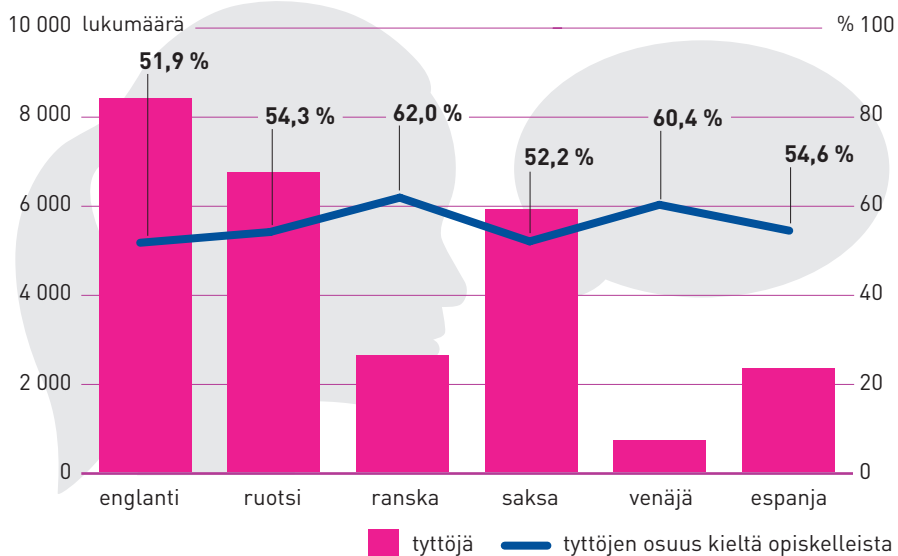
Tytöt tekevät monipuolisempia kieli-valintoja jo kaikille yhteisen A1-kielen kohdalla: 1.–6. luokkien pojat valitsevat useammin englannin, kun taas tytöt ovat enemmistönä ruotsin, ranskan, saksan, venäjän tai espanjan A1-kieliksi valinneissa.

B2-kielen valinneista lähes kaksi kolmasosaa on tyttöjä.

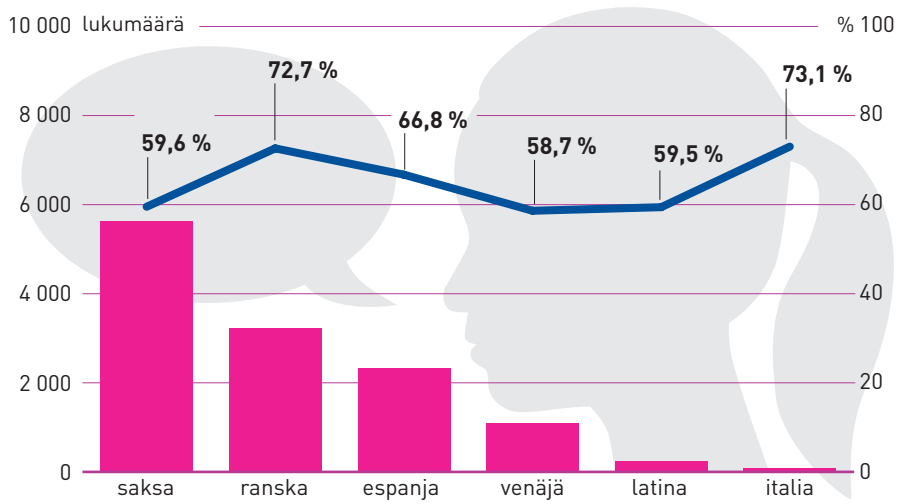
Tytöt valitsevat poikia useammin vapaaehtoisen A2-kielen 1.–6. luokilla. Tyttöjen osuus on suuri erityisesti A2-ranskan ja -venäjän opiskelijoissa, joissa heitä on yli 60 %.

Myös B2-kielen valinneista 7.–9 luokkalaisista noin 64 % oli tyttöjä vuonna 2017. Ranskaa ja italiaa B2-kielenä opiskelevista jopa miltei 75 % oli tyttöjä, espanjan opiskelijoista miltei 70 %.

TYTÖJEN OSUDET JA LUKUMÄÄRÄT A2-KIELTÄ OPISKELLEISTA VUONNA 2017 (vl. 1–6)

TYTÖJEN OSUDET JA LUKUMÄÄRÄT B2-KIELTÄ OPISKELLEISTA VUONNA 2017

VALTAOSA KIELTEN-OPETTAJISTA ON NAISIA

Vuonna 2016 suomalaisessa perusopetuksen opettajakunnasta oli naisia 77 %. Naisten osuus kieltenopettajista oli vielä suurempi, sillä heitä oli yli 90 % englannin, ranskan, saksan, venäjän, espanjan ja ruotsin opettajista.

Lähes kaikki kieltenopettajat olivat myös muodollisesti kelpoisia opettamassaan aineessa. Tilanne on viimeisten vuosien kuluessa parantunut, sillä kaikki espanjan opettajista ja 93 % venäjän opettajista olivat nyt kelpoisia tehtäväänsä, kun vuonna 2013 kelpoisuusaste kummassakin ryhmässä oli 75 %.

OPS VASTAA AJAN HAASTEISIIN

Syksyllä 2016 voimaan tulleita perusopetuksen opetussuunnitelmia laadittaessa kieltenopetuksen tehtävää ja tavoitteita terävöitettiin vastaamaan ajan haasteisiin. Englannin kielelle tehtiin omat opetussuunnitelman perusteet. Lukioon luotiin perusteet Aasian ja Afrikan kielille, kuten kiinalle, japanille ja arabialle, sillä niiden aloittaminen jo peruskoulun puolella on ollut yhä suositumpaa 2000-luvun alkupuolelta lähtien.

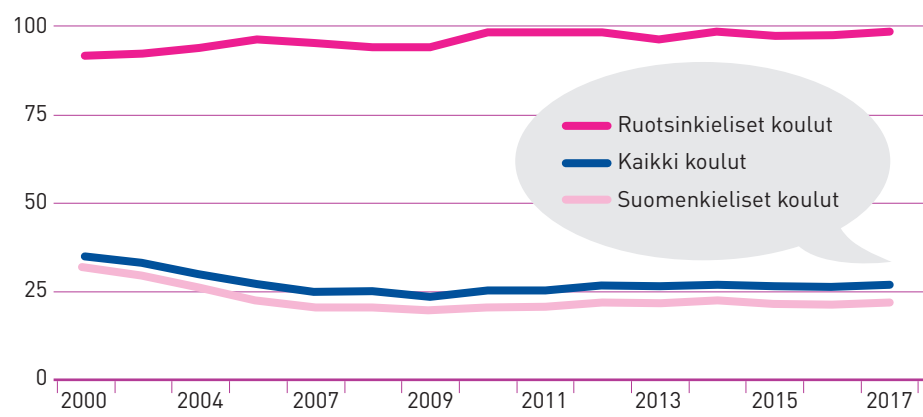
MILTEI KAIKKI RUOTSINKIELISTEN KOULUJEN OPPILAAT OPISKELEVAT KAHTA A-KIELTÄ

Ruotsinkielisissä kouluissa melkein 90 % oppilaista opiskelee toista kotimaista kieltä eli suomea A1-kielenään. Suomen opiskelu aloitetaan yhä useammin jo 1. tai 2. luokalla. Vuonna 2017 A1-kielen opiskelun aloitti puolet 1. luokan oppilaista, kun paria vuotta aiemmin näin teki viidennes. Vastaavasti A1-kieltä opiskeli 2. luokalla jo miltei 80 % oppilaista, vuonna 2015 neljännes. Pieni osa ruotsinkielisten koulujen oppilaista aloittaa kielten opiskelun edelleen 3. luokalla.

Osa ruotsinkielisten koulujen oppilaista opiskelee A1-kielenä englantia. Esimerkiksi vuonna 2017 kolmasluokalaisista 87 % opiskeli A1-kielenä suomea ja 13 % englantia. A1-englantia opiskellaan erityisesti Ahvenanmaalla sekä sellaisilla alueilla, joilla oppilaiden suomi on jo muista syistä vahva.

Vuonna 2013 tehdyn selvityksen mukaan noin puolet ruotsinkielisten koulujen oppilaista on ruotsinkielistä perheistä ja 40 % kaksikielisistä perheistä, joissa puhutaan ruotsia ja suomea. Lopuilla kotikielenä on joku muu kuin ruotsi tai suomi. Kaksikieliset oppilaat opiskelevat A1-suomessa äidin-kielenomaista oppimäärää.

A2-KIELTÄ OPISKELEVAT 5.-LUOKKALAISET SUOMEN- JA RUOTSINKIELISISSÄ KOULUISSA VUOSINA 2000–2017 Osuus opiskelijoista, %

Ruotsinkielisissä kouluissa A1-kieli on yleensä toinen kotimainen eli suomi. Miltei 99 % oppilaista opiskelee myös A2-kieltä, joka useimmiten on englanti.

Ruotsinkielisissä kouluissa A2-kielen opinnot aloitetaan yleisesti jo 4. luokalla. Vuonna 2017 miltei 99 % 5.-luokalaisista opiskeli A2-kieltä. Tavallisin A2-kieli on englanti, jota ikäryhmästä opiskeli 85 %. Miltei kaikki ruotsinkielisten koulujen oppilaista opiskelevat kahta A-kieltä, kun suomenkielisten koulujen oppilaista näin tekee vain runsaat 20 %.

Vuonna 2017 miltei 30 % ruotsinkielisten yläkoulujen oppilaista opiskeli B2-kieltä. Puolet tästä joukosta valitsi saksan, neljännes ranskan.

Ruotsinkielisten yläkoulujen oppilaissa on enemmän useita kieliä opiskelevia kuin suomenkielisissä yläkouluissa. Vuonna 2017 ruotsinkielisten koulujen 7.–9. luokkien oppilaista 32 % opiskeli kolmea tai neljää kieltä, kun suomenkielisissä kouluissa samaan ylsi 20 % oppilaista. Vastaavasti ruotsinkielisistä 65 % tyytyi pakollisiin kahteen kieleen, kun suomenkielisistä kouluissa näin teki 79 %.

KIELELLINEN MONINAISUUS VAHVISTAMASSA SUOMALAISTA KIELIVARANTOA

Suomalaista kielivarantoa on sekin, että 6,8 % väestöstä puhuu äidinkielenään muuta kuin kotimaisia kieliä. Näiden Suomessa asuvien vieraskielisten osuus väestöstä on lisääntynyt erityisesti viimeisen 10 vuoden aikana.

Oppilaan oman äidinkielen opetukseen osallistui vuonna 2017 yli 18 000 perusopetuksessa olevaa oppilasta. Äidinkieliä oli kaikkiaan 60 ja eniten opiskeltiin venäjää, somalia ja arabiaa.

Opetushallitus on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimiva virasto, joka vastaa koulutuksen, varhaiskasvatuksen ja elinikäisen oppimisen kehittämisestä sekä kansainvälisyyden edistämisestä.